

Ivan Aralica

KAKO PIŠEM?

Akademik Ivan Aralica

Služi li se čovjek riječju, u koju se god svrhu služio, s riječju mora živjeti, ne od vremena do vremena, kad mu riječ zatreba, on s njom mora živjeti od jutra do mraka i, živeći s njom, prolaziti kroz sve njene pismene i usmene pojavne oblike. Postupa li tako, između njega i riječi rastojanje će postojati, nikada nitko nije poistovjećen s riječju, ali ne tako veliko da bi od riječi zazirao i da bi riječ izmicala njegovoj želji da mu služi.

Nikada nisam želio biti govornik, poglavito ne govornik koji svoj govor improvizira za govornicom; uvijek sam bio sumnjičav prema improvizatorima i uvjeravao se koliko sam u pravu kad bih njihovu improvizaciju vidio stenografiranu; dajem prednost pisanom govoru, jer znam da je promišljen, popravljen i dotjeran, što improvizacija ne može biti. Sve te rezerve i otpori prema improviziranom govorništvu, čiju vrijednost načelno ne osporavam, štoviše, u određenim prilikama dajem joj prednost pred pisanim govorom, čine me nekompetentnim da govorim o upotrebi riječi u improviziranim govorima. Ja sam riječ upotrebljavao u pismu. I o tomu bih nešto mogao reći kad me se upita kako pišem. Ne znam je li to slučaj sa svima koji pišu, ali kod mene je tako da sve što napišem prolazi kroz četiri reljefno izbrušene faze.

Ako me pitate o pojavi koju su drugi doživjeli i opisali, a ja od njih pročitao, reći ću da mi je poznato što je inspiracija ili nadahnuće; ako me, pak, pitate znam li što je nadahnuće iz vlastitog iskustva, odgovorit ću vam da nešto takvoga do danas nisam doživio. Uz ogradu, ako nadahnuće nije ono što se u pučkom jeziku kaže da mi je nekim povodom nešto *palo na pamet*, nešto što bi valjalo napisati. Stoga, jer mi se nadahnuće čini odveć uzvišenim, ono što mi *padne na pamet* smatram prvom fazom nastanka onoga što ću pisati i zovem je jednostavno – **zamisao**.

Te **zamisli**, kako ih ja doživljam, slične su pojavi na ljetnom zvjezdanom nebu koju zvjezdoznanci zovu *Suze svetog Lovre*. Nešto prije i nešto kasnije dana toga sveca Zemlja prolazi kroz područje svemira puno meteora koji, kad dospiju u Zemljinu atmosferu, zasvijetle i nestaju. Eto, isto tako, te **zamisli**, kao i *Suze svetog Lovre* u Zemljinu atmosferu, dođu u moju svijest, planu, svijetle i ugase se. Kako ih je u jednom danu nekoliko, sve ih ne bilježim, ali, ako je nešto dobro zasvijetlilo, uzimam olovku i to stavljam na papir, da vidim hoće li tamo nastaviti svijetliti. Ako svijetli, znači da je ulovljena prava *Suza* i da se o njenoj svjetlosti i unaprijed moram brinuti, da je moram održavati kao vječni plamen pred spomenikom. Pogrešno bi bilo misliti da je ta **zamisao** uvijek veća cjelina, priča, roman ili što drugo. Nekada jest, ali je najveći dio **zamisli** samo kamenje za zidanje velike zgrade.

Pripremom nazivam drugu fazu, tu brigu oko održanja svjetlosti *Suze*, to njeno obogaćivanje novim svjetlostima! Traje to neodređeno vrijeme, mjesecima, godinama, pa čak i desetljećima. Jedna **zamisao**, primjerice, ona koju ću kreirati čim dovršim ovo na čemu sada radim, prošla je i pedesetu godinu postojanja, kao i **zamisao** iz koje je nastao roman *Sunce*. Sve **zamisli** ne prerastaju u središnju zamisao koja oko sebe okuplja druge zamisli, mnoge ostaju osamljene, a one koje postaju središtem okupljanja iz bilješke na komadu papira prerastaju u fascikl koji iz godine u godinu postaje sve deblji.

Nikad ne obogaćujem samo jedan fascikl, nikad se ne pripremam za pisanje samo jedne knjige. Radim na pripremi desetak projekata i nikad mi se ne može dogoditi da jedan roman dovršim, a da ne znam što ću iza njega pisati. Događa mi se da, kad sam jedno djelo dovršio, moram donijeti tešku odluku koji ću od već dovršenih projekata uzeti u obradu. Prevagu u odluci ne donosi ni dovršenost ni starost projekta, prevagu odnosi duhovno stanje u kojemu se prilikom odlučivanja nalazim. Pišem uvijek ono u čemu mogu izraziti misao i osjećanje koji me preokupiraju i obuzimaju za vrijeme pisanja. O čemu sam god pisao u sebi je sadržavalo trenutak moga života dok sam to pisao. Raskoraka nikad nije bilo, jer ga biti ne može, želim li da bude uvjerljivo ono o čemu pišem.

Na redu je treća faza, **kreiranje**! Prije nego krenem na **kreiranje** onoga što je nekada davno sijevnulo u glavi i tijekom **priprema** se pretvorilo u fascikl pun zapisa, planova, podsjetnika, dokumenata i slika, određenu pažnju posvećujem papiru na kojemu ću pisati i olovkama kojima ću pisati. Oduvijek koristim tvrdo ukoričene bilježnice s papirom po kojemu se tinta ne razlijeva i po kojemu vrh pera ne nalazi i ne kupi vlakna. U početku sam pisao nalivperom i kemijskom olovkom, a otkako sam otkrio flomaster, pišem isključivo flomasterom crne i crvene boje. Crnom tekst koji će biti tiskan garmondom, a crvenom tekst koji će biti tiskan kurzivom! Papir i pisaljku biram iz dva razloga: jedan je što mi ispisivanje slova dobrom tintom po dobrom papiru pričinjava vizualnu radost; a drugi je što ne podnosim da mi tehničke smetnje, recimo, vlakno na vrhu pera, prekidaju misao i riječi koju ta misao emanira.

U **kreiranju** teksta susrećem dvije pojave koje su za mene do danas ostale iracionalne. Pri punoj pameti mogu pratiti javljanje zamisli, pravljenje bilježaka, učenje o predmetu koji će postati pričom, ali sviješću ne mogu pratiti kako se sve to, zabilježeno, prikupljeno i naučeno, pretvara u tekst priče. Ako se pokušam promatrati, isti trenutak puca nit magije pripovijedanja. Kako mi se to ne bi događalo, ja se, dok pričanje traje, iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec prepustam pripovijedanju kao iracionalnom činu, toliko da nikad ne čitam ono što sam napisao. Ni ono što danas napišem, ni ono što sam jučer napisao! Nikada, do kraja **kreiranja** teksta, koji može imati deset i petsto stranica. Koliko god ih bilo, stranice ne mijenjaju stvar!

Druga, meni do danas neracionalizirana pojava, iako je tolike godine susrećem i, štoviše, na njoj temeljim kreaciju, odnos je sadržaja, bolje, supstance priče i njena otjelovljenja u riječi. Ne pripadam piscima što biraju riječi kojima će otjeloviti sadržaj priče; ja u trenutku **kreativnog** čina samo zapisujem one riječi koje mi nudi, koje emanira ta supstanca, koje iz supstance izviru kao vrutak iz stijene. Ja ne biram riječi, njih bira sadržaj priče, ja ih samo bilježim! Bože sačuvaj, da bih i na trenutak prekinuo bilježenje i počeo tražiti odgovarajuću riječ! Bilo bi to nedopustivo prekidanje misterija pripovijedanja u kojemu sâm sadržaj nudi riječ u kojoj će se otjeloviti.

Ja sam samo posrednik! Vjerojatno stoga jer magiju pripovijedanja ne mogu racionalno kontrolirati, dok tekst **kreiram** s jedne strane ispunjen radošću stvaranja, a s druge tjeskobom i strahom da ću biti nečim smeten, nečim prekinut, da ću ostati bez daha i dara pripovijedanja. Tu strepnju lijepo izražavaju Cesarićevi stihovi:

*O sati sumnje, sati bola,
Tko stvara taj vas kleti neće...*

U završnoj, četvrtoj fazi koju, ne nalazeći ništa bolje, zovem **dotjerivanjem teksta**, prvi put nakon mjeseci i godina **kreiranja** – ovisno o tomu koliko sam na tekstu radio – počinjem iz početka čitati ono što sam napisao. I ne samo čitati nego i ponovno ispisivati, čak i u više verzija, sve dok ne pronađem najbolju. U tom **dotjerivanju**, obzirom na promjenu moga odnosa prema jeziku, mijenja se i moja uloga. Od kreatora koji po diktatu supstance ispisuje tekst pretvaram se u kontrolora, čiji je zadatak provjeriti je li jezik proizišao iz supstance dovoljno ekspresivan, zrcali li se ta supstanca u njemu jasno ili do pune ekspresivnosti u jezik treba unijeti određena poboljšanja, pa čak i pojedine odlomke ponovno **kreirati**.

Ako je jezik izdržao provjeru, pa se u njemu i kroz njega, kao kroz čisto staklo, vidi priča i sve ono što ona u sebi nosi, određenu pažnju poklanjam ritmu, zapravo glazbi pripovijedanja. Bez šale, baš glazbi, jer pripovjedač je svjestan da pripovijedanje ima glazbu, kojoj jedino on zna tajnu nastajanja. Ako je i s glazbom sve u redu, tekst je dovršen i može ga se prepisivati, nekada na stroju, danas na računalu.

I nemojte misliti da su ove četiri faze prošli samo romani i priče koje sam napisao; prošlo je sve što sam stavio na papir, pa i ovaj odgovor na pitanje kako pišem.